Ignácz Károly

Egy menekült tisztviselő karrierje a trianoni Magyarországon. Semsey Aladár, Újpest polgármestere (1922–1938)

Abstract: The Career of a Refugee Official in Trianon Hungary: Aladár Semsey, Mayor of Újpest, 1922–1938. After more than four decades in public service, Aladár Semsey retired in 1938 at the age of sixty-six as the respected and successful mayor of the town of Újpest. His memory is still preserved in Újpest by a commemorative plaque and a park bearing his name. This study examines how Semsey, who came from a village in Transylvania and later pursued an administrative career in Brassó county, came to occupy the mayoral office of one of interwar Budapest's largest suburbs, and what role he played in both places in the operation of a distinctive and differentiated form of local rule.

Although geographically distant from one another and marked by different local characteristics, Brassó and Újpest were both socially stratified communities led by clearly defined local elite groups. In both cases, a special form of rule was required to ensure social and political cooperation. In Brassó county, Aladár Semsey adapted to existing practices and to the system maintained by Saxon, Hungarian, and Romanian elites, which he represented as an administrative official. In Újpest, by contrast, he himself played a key role in shaping a form of local rule based on compromise among political groups of differing ideological orientations. Through this arrangement, a fundamentally opposition-minded town was able to function and develop effectively within the right-wing political system of the Horthy era, in a way that met the expectations of the national and county authorities as well as those of the various urban elites, including liberal, Social Democratic, Christian, and pro-government groups.

Keywords: Aladár Semsey; Újpest; urban administration; differentiated local rule; Horthy era

https://doi.org/10.17048/EKKETDIKonf.24.2.2026.303

Semsey Aladár több mint négy évtizedes közszolgálati pályafutás után, hatvanhat évesen Újpest város megbecsült és sikeres polgármestereként vonulhatott nyugdíjba 1938-ban. Személyét ma emléktábla és a róla elnevezett park is őrzi Újpesten. Tanulmányomban azt mutatom be, hogyan került az erdélyi faluból származó, majd Brassó vármegyében tisztviselői karriert befutó Semsey a két világháború közötti Budapest egyik nagy elővárosának polgármesteri székébe, és milyen szerepe volt mindkét helyen egy sajátos, differenciált helyi uralom megvalósulásában.

Semsey élete, pályafutása 1919 őszéig

Semsey Aladár 1872-ben született Málnáson, egy Háromszék vármegyei faluban. A nagyszebeni állami főgimnáziumban tanult, ahol hazafias díjat is nyert,[1] ugyanakkor valószínűsíthetően több nyelven is beszélt a magyar–szász–román közegben. Egyetemre Budapesten járt, ott szerzett jogi diplomát, ügyvédjelöltségét a fővárosban, majd Brassóban végezte. 1896-ban lépett Brassó vármegye szolgálatába közigazgatási gyakornokként, majd szép karriert futott be: 1897-ben megyei alszámvevő, 1899-ben aljegyző és h. árvaszéki ülnök, 1901-ben főszolgabíró a Hétfalusi járásban, 1907-ben a megye főjegyzője lett.[2]

Jól kiigazodott az alapvetően szász és magyar, illetve részben a román elitek által meghatározott Brassó vármegyei közéletben, ahol a politikát bonyolult szokások és informális választási paktumok jellemezték, meghatározva a parlamenti mandátumok és megyei tisztségek elosztását is.[3] Ez azonban nem jelentett teljes konfliktusmentességet Semsey pályafutásánál sem. Bírósági ügy lett például egy brassói sajtócikkből, amelyben egy ügyvéd-újságíró – jogtalan vagyonszerzés mellett – azzal is támadta Semseyt, hogy az 1905-ös parlamenti képviselő-választáson magyar létére nem a magyar, hanem a szász nemzetiségi jelöltre szavazott. Ez valószínűleg így is történt, hiszen a választási megállapodás szerint a „hivatalos", azaz kormányjelölt a szász volt, akit így a közigazgatási tisztviselőknek is támogatniuk kellett.[4]

E konfliktusnak azonban nem lett negatív hatása Semsey pályájára, amely nem maradt csak a Brassó megyei keretek között: a *Magyar Közigazgatás* című lapba is írt

[1] Ferenczy 1906: 26, 32.

[2] Léderer (szerk.) 1936: LXXII–LXXIII; Hirmann 2007: 97–102.

[3] Lásd például az 1907-es megyei tisztújítás egyhangú választását, amikor Semsey főjegyző lett. Tisztújítás Brassó vármegyében. *Ellenzék* 1907. december 28. 5; Tisztújítás Brassómegyében. *Pesti Hírlap* 1907. december 29. 11.

[4] Esküdtszéki tárgyalás. *Székely Ellenzék* 1908. április 24. 4.

szakcikkeket,[5] és a megyei tisztviselők országos szakmai szervezetének aktív tagja volt.[6] A világháború alatt pedig polgári hadi érdemkereszt kitüntetést kapott 1917 őszén.[7] Emellett érdemes még utalni a felesége tevékenységére is, aki Brassóban több társadalmi, karitatív egyesület szervezője és vezetője volt.[8]

Az 1918–1919-es impériumváltás más tisztviselőkhöz hasonlóan Semseyt is választ elé állította: ő végül 1919 januárjában a Romániából történő távozás, szülőföldjének elhagyása mellett döntött. Budapesten a Belügyminisztériumban jelentkezett szolgálattételre, ahol a vármegyei, majd a községi ügyosztályon kapott munkát. 1919. február–márciusban már miniszteri biztosként Veszprém vármegye községeiben a hazatért frontkatonák községi jegyzők elleni panaszait vizsgálta és rendezte el – a valószínűleg saját maga által írt vagy jóváhagyott 1936-os életrajza alapján – sikeresen, „közmegnyugvást" keltően, amit a megyei alispán is elismert.[9] A Tanácsköztársaság idején nincs ismert szerepe, majd annak bukása után, 1919 október elején Pest-Pilis-Solt-Kiskun (a továbbiakban: Pest) vármegye alispánja törvényhatósági biztosnak nevezte ki a felfüggesztett autonómiájú Újpest élére. Ebben – megint csak Semsey 1936-os életrajzának leírása szerint – szerepe volt a sikeres veszprémi tevékenységének is, de utólag, már újpesti polgármesterként fontosnak tartotta nyilvánosan is megköszönni a Pest megyei alispánnak, hogy „a menekülők tömegéből kiragad[ta]".[10] Emellett érdemes megemlíteni egy rokoni kapcsolatát is: Semsey egyik unokatestvérének, Nagy Ilonának a férje Gratz Gusztáv volt, aki 1919 novemberétől 1921 januárjáig bécsi magyar követ, majd 1921. január és április között külügyminiszter volt.[11]

Újpest helyzete 1919 őszén

A 19. és 20. század fordulóján Magyarország fővárosa, az addigra modern nagyvárossá vált Budapest körül igen gyors ütemben épült ki egy elővárosi övezet, amely egyre szorosabban kötődött a fővároshoz. Az elővárosok népessége robbanásszerűen növekedett, köztük a legnagyobb településé, Újpesté is: az 1870-ben még csak hétezres lakosságszám 1890-re huszonnégyezerre, majd 1910-re ötvenhatezerre emelkedett. A magyarországi

[5] A főszolgabírói hatóság. *Magyar Közigazgatás* 1907. március 3. 2–3. és március 24. 2; Fellebbezési jog a községi tisztviselők fegyelmi ügyeiben. Uo. 1917. december 8. 5–6.

[6] Vármegyei tisztviselők országos gyűlése. *Pesti Hírlap* 1908. október 25. 6–7; Körlevél a közigazgatás javítása érdekében. *Városok Lapja* 1910. február 12. 74.

[7] Minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1917. október 26. 10.

[8] Léderer (szerk.) 1936: LXXIII; Hirmann 2007: 98.

[9] Léderer (szerk.) 1936: LXXII–LXXIII.

[10] BFL V.674. 19. kötet. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1922. október 20.

[11] Semsey Aladár édesanyja (Solymossy Mariska) és Nagy Ilonáé (Solymossy Karolina) testvérek voltak. Paál (ford.) 2025: 173–174. Semsey erdélyi pályafutásának és rokoni kapcsolatának bemutatása kapcsán köszönettel tartozom Egry Gábor segítségéért.

települések 1920. évi népességi rangsorában Újpest az első tízben, hetedik helyen szerepelt (bár a tíz évvel korábbi lakosságszáma alig változott), többek közt Pécset és Győrt is megelőzve.[12] Kiemelkedően magas, 60% feletti volt az iparban dolgozók aránya, és bár ez a statisztikai kategória közel sem csak ipari munkásokat tartalmazott, az mégis egyértelmű, hogy ők meghatározó társadalmi csoporttá váltak. A betelepülők révén a lakosok túlnyomó többsége már magyar anyanyelvű lett. Vallási szempontból pedig a katolikus többség mellett fontos kiemelni, hogy Budapesthez hasonlóan Újpestnek is jelentős számú, 1920-ra egyötödös arányt elérő izraelita felekezetű lakosa volt.[13]

Közigazgatási szempontból Újpest és a többi előváros is Pest vármegyéhez tartozott, és sokáig községi jogállásúak voltak, miközben a gyors és sajátos fejlődésük egyre komolyabb problémát okozott. Ahogy azt a vármegye Közigazgatási Bizottsága megfogalmazta a kormánynak tett 1908-as jelentésében: „Budapestkörnyékén a főváros lakosságával azonos értelmiségi fokon álló és így nagyobb igényeket támasztó 15 000–20 000 [fős] lakossággal és fejlettebb iparral bíró községek vannak, amelyeknek adminisztrációja azokban a szűk keretekben, amelyeket az 1886:XXII. tc. [azaz a községi törvény] kivétel nélkül minden községre nézve egyformán szabott meg, helyesen nem látható el."[14] Külföldi példák nyomán felmerült az elővárosoknak a fővároshoz csatolása, azaz Nagy-Budapest létrehozása, ami különböző okok miatt végül csak jóval később, 1950-ben valósult meg. Így indult el – részben alternatív folyamatként – e községek rendezett tanácsú várossá alakulása: elsőként éppen Újpest szerezte meg a városi rangot 1907-ben. Ugyanakkor Újpest átalakulása – a kortárs megítélés szerint – éppen, hogy nem vált sikertörténetté.

Az első, a várossá válást levezénylő polgármester, Ugró Gyula már 1911-ben lemondani kényszerült, és ellenfelei még fegyelmi eljárást is kezdeményeztek ellene a városi adminisztráció vélt szabálytalanságai miatt. Utódja, Miklós Antal pedig a világháború utolsó évében, 1918 tavaszán bukott bele a város közélelmezésének korrupciós ügyeibe: Pest vármegye főispánja felfüggesztette az állásából, és ellene is fegyelmi eljárás indult.[15] Az ő utódja az elődje lett: a helyi képviselő-testület Ugrót választotta helyettes polgármesterré, aki aztán aktív szerepet vállalt az őszirózsás forradalom idején Újpesten: a magát feloszlató képviselő-testület szerepét átvevő helyi nemzeti tanács elnöke lett, és a szociáldemokrata pártba is belépett.[16]

[12] Városok és községek népessége. *Városok Lapja* 1921. október 20. 82.

[13] Budapest környéke, benne Újpest statisztikai adataihoz: Kalmár 2002.

[14] *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye Hivatalos Lapja* 1909. február 18. 63.

[15] A főváros könyéki háborús ellátási és közigazgatási gondok hátterében rendszerszintű problémák álltak, de ezek közül is kiemelkedtek az újpesti ügyek. 1918 tavaszán az Országos Közélelmezési Hivatal miniszteri biztosa végzett átfogó vizsgálatot Újpesten, és a közel százoldalas jelentésében nemcsak a felmerült panaszokat tartotta valósnak, hanem a város egész közellátási, sőt általános adminisztrációját rossznak ítélte meg. BFL V.675.h. Újpest város közélelmezési helyzetének vizsgálata, 1917–1918.

[16] Újpest történetéhez: Ugró 1932; Gerelyes (szerk.) 1977; Sipos (szerk.) 2001. A máshol alig tárgyalt 1918. tavaszi eseményekhez: Léderer (szerk.) 1936: 26–27; Újpest közélelmezési botránya. *Népszava*, 1918. március 9. 6.

A Tanácsköztársaság bukása után tehát igencsak nehéz kérdés volt, hogyan állítsák helyre az 1918. október 30-i közigazgatási állapotokat Újpesten, mert a polgármesteri posztra jelentkező mindkét személy, Miklós Antal és Ugró Gyula is lényegében vállalhatatlan volt az új rendszer számára. A különböző, nehezen megítélhető támogatottságú helyi politikai-társadalmi csoportok igyekeztek befolyásolni a felsőbb hatóságokat, elsősorban Pest vármegye alispánját, hogy az ő jelöltjüket támogassa, vagy azt kérve, hogy kormánybiztost nevezzenek ki a város élére. Végül az alispán az utóbbi, keresztényszocialista kérésnek megfelelően javasolta a belügyminiszternek Újpest város autonómiájának felfüggesztését, a képviselő-testület feloszlatását, amelyet az szeptember 12-én meg is tett. A hivatalos indoklás szerint a régi képviselő-testület alkalmatlannak bizonyult, ráadásul „számos tagja a kommünnek is exponense volt".[17] Egyértelműbben fogalmazott később, 1921 elején az újpesti kereszténységszocialisták lapja, amely szerint a város képviselőtestülete „a zsidó szabadkőműves, a vörös és véres szociáldemokrata egyéni érdekek lerakodótelepe volt". Az újság a volt kétszáz képviselő között közel százharminc „zsidót", illetve „nagyszámú hírhedt és notórius kommunistát" látott.[18] Ilyen vádak nemcsak Újpesten jelentek meg: a régi, megszüntetendő „zsidó, szabadkőműves és kommunista szellem"-ről Budapesten is sokat beszéltek az antiszemita keresztény politikusok, és hasonlóan érveltek más főváros környéki településeken (Kispesten, Erzsébetfalván) is.[19]

Ugyanakkor az ellenfelek megbélyegzése és fenyegetése Újpesten sem maradt meg a szavak szintjén: Wertz József hitoktató, a helyi kereszténységszocialisták egyik vezetője, az említett keresztény újság szerkesztője egy közel 70-80 fős listát állított össze, hogy kiket kell eltávolítani a városból, és a katonai kapcsolatai révén elérte, hogy ezeket a személyeket a különítményesek le is tartóztassák és elvigyék. Köztük két másik újpesti – liberális irányultságú, de helyben konkurensnek számító – lap tulajdonos-szerkesztőjét is: Negyedi-Szabó Béla megúszta egy rövidebb fogsággal, míg Martosi Mórocz János közel egy évre internálótáborba került.[20]

[17] A belügyminiszter feloszlató döntését az újpesti városi iratokból (BFL) közli: Sipos (szerk.) 2001: 205–208. Ugyanez a határozat, továbbá a szövevényes történet számos más dokumentuma is megtalálható Miklós Antal hosszú ideig elhúzódott fegyelmi ügyének irategyüttesében. MNL PML IV. 408.b. 7787/1939.

[18] Várospolitikánk. *Újpest és Vidéke* 1921. január 2. 2.

[19] Budapesthez: Schweitzer 2005; Ignácz 2013: 50-51. Kispesthez és Erzsébetfalvához: Ignácz 2022: 92–93.

[20] *Újpesti Közlöny* 1919. december 30. 2. és 1920. november 25. 1. (E lap vezető embere volt Martosi Mórocz János, így az ő internálása idején az újság kiadása szünetelt.); Bokor (szerk.) 1969: 175–176.

Semsey mint törvényhatósági biztos (1919–1922)

Ebbe a nehéz helyzetbe érkezett és kezdte meg a feloszlatott képviselő-testületet helyettesítő munkáját Semsey Aladár mint Pest vármegye törvényhatósági biztosa. Nem volt tehát könnyű dolga: az akkor éppen visszaszorult, de azért jelentős erőt képviselő helyi liberálisok és szociáldemokraták szemében ő volt az autonómiát megszüntető (megyei) hatalom embere. Martosi Mórocz liberális lapjában nyíltan ki is mondták, hogy nem adnak előzetes bizalmat az új vezetésnek.[21]

De hamar problémássá vált Semsey viszonya a feltörekvő, országosan hatalmi pozícióba kerülő kereszténypártiakkal is, aminek hátterében az irányzat belső megosztottsága is állt. A párt helyi szélsőségesei ugyanis radikális tisztogatást követeltek, és egyeduralomra törekedtek Újpesten, míg a mérsékeltek megelégedtek volna a városi politika megújításával, amelyben több irányzat között a keresztény párt is fontos szereplővé válik. A belső konfliktus eldurvult, kizárások és feljelentések történtek, amelyek nyomán a belügyminiszter vizsgálatot rendelt el a helyi keresztény pártban – ezt pedig a törvényhatósági biztosnak kellett levezényelnie.[22] A radikális keresztények, a helyi városi lapjuk birtokában, 1920 nyarán már nyíltan támadják Semseyt azzal, hogy nem a keresztény kurzus érdekében tevékenykedik, így megmaradt a régi („zsidó") rendszer, és nem érvényesül a „keresztény szellem" Újpest közigazgatásában. Az általa összehívott, informális városi tanácsadó testületben pedig zsidók és szociáldemokraták is voltak. Vagyis: „Mint egy előkelő idegen áll a város élén fagyos hidegséggel, néma közönyösséggel, míg körülötte forr a küzdelem és a keresztény eszmék harca."[23] Ezért a radikálisok szerint le kell őt váltani, mert helyette egy „bátor, nyílt, szintvalló embert" kér a város élére a „keresztény társadalom".[24]

A konfliktusa fő oka az lehetett, hogy az akkor közel ötvenéves, a dualista időszakban és Brassóban szocializálódott Semseynek valószínűleg egyáltalán nem volt szimpatikus ez az erőszakos és radikális irányzat, és ami még fontosabb, nem is gondolta célravezetőnek az utóbbiak által követelt módszereket Újpest város pacifikálására. A konfliktusa így a radikálisokkal gyorsan eldurvult, ezt szépen végig lehet követni a helyi keresztény lapban, ahol egyre durvábban támadták Semseyt. 1920 novemberében például már így: Semsey „egy szerencsétlen, nem: egy tudatosan rosszakaratú ember, aki útjába áll a dolgozó kereszténységnek […] idegen, távol áll Újpest dolgozó népétől. […] El fog jönni a számadás órája! El fog jönni a községi választások ideje. Akkor a hajó süllyedni fog és fognak futni a patkányok! És fog futni Semsey is! Újpest keresztény dolgozó munkásnépe ezt üzeni Semseynek, az idegennek, az ellenségnek!"[25]

[21] Újpest vezetősége. *Újpesti Közlöny* 1919. november 8. 1–2.
[22] *Újpest és Vidéke* 1920. március 7. 1–2. és március 14. 1–2. E keresztény lap felelős szerkesztője Wertz József volt, és ebben az időszakban a radikális csoport fórumaként működött.
[23] A város polgársága és munkássága kormánybiztost kíván. *Újpest és Vidéke* 1920. augusztus 1. 2.
[24] Kormánybiztost kér Újpest. *Újpest és Vidéke* 1920. július 25. 1.
[25] A dolgozók üzennek Semseynek! *Újpest és Vidéke* 1920. november 28. 1.

A konfliktus több városi ügyet, így például az autonómia visszaállítását is érintette. Részletesebben egy botrányt okozó személyi ügyet érdemes megnézni, amely Semsey és az általa kinevezett helyettes polgármester, Förster Kálmán között pattant ki. Utóbbi szintén érdekes életutat bejáró helyi tisztviselő és vezető: 1918 őszéig Poprád polgármestere, de a csehszlovák hatalomátvétel idején Magyarországra menekült, majd a rövid újpesti megbízása után Salgótarján várossá válását segítette, és 1922-től két évtizedig az új város – sikeres és máig elismert – polgármestere volt.[26] Újpesten azonban a két menekült tisztviselő szembekerült egymással, Semsey valószínűleg riválisának tekintette a nála jóval fiatalabb Förstert, akit a keresztény radikálisok támogattak. Amikor pedig Semsey felmentette polgármesteri tisztségéből Förstert, kitört a botrány: a keresztény-pártiak megfellebbezték a döntést a vármegyénél, egyben fel is jelentették Semseyt ugyanott és a belügyminiszternél is. Az ügy felemásan, de mégis Semseynek kedvezően zárult: bár szabálytalannak ítélték, ahogyan felmentette Förstert, de ezért Semseyt nem vonták felelősségre, nem mentették fel állásából, sőt végül Försternek kellett elhagynia Újpestet 1921 elején.[27] Ebben szerepet játszott, hogy Pest vármegye és annak alispánja végig Semsey mellett – és a radikális kereszténységszocialistákkal szemben – állt ebben konfliktusban.[28]

A Semsey elleni egyik vádpont szerint ő aláíratott Försterrel egy olyan nyilatkozatot, hogy Újpest autonómiájának visszaállításakor nem fog majd pályázni a választott polgármesteri tisztségre, ami arra utal, hogy valószínűleg mindketten gondolkodtak e poszt elnyeréséről. A konfliktusra egyébként van egy érdekes – bár nyilván elfogult és pontatlan – forrásunk, Förster időskori visszaemlékezése. „Fiatal, rugalmas, jókedvű, egyenes természetemmel ellentéte voltam a már 50-dik évét túlhaladott korú, komor, bizalmatlan természetű Semseynek" – írta Förster több mint negyedszázaddal később, az 1960-as évek végén.[29] Ha ezek az utólagos személyleírások nem is feltétlenül a legpontosabbak, az életkori különbségnek (Förster harmincöt éves volt 1920-ban) valószínűleg szerepe lehetett abban, hogy miért ő volt népszerűbb a keresztény radikálisok körében.

A közel egy évig elhúzódó nyílt konfliktus Semsey és a radikálisok között viszont azt eredményezte, hogy a mérsékeltek és a liberálisok szemében egyre szimpatikusabbá vált a törvényhatósági biztos. Ezen ő maga is dolgozott, egyrészt azzal, hogy a

[26] Szirácsik (szerk.) 2012: 19.

[27] Az ügy egyes hivatalos iratai megtalálhatók a már hivatkozott alispáni irategyüttesben: MNL PML IV. 408.b. 7787/1939. Miklós Antal fegyelmi ügye. Emellett részletesen beszámolt a fejleményekről a kereszténypárti *Újpest és Vidéke*, például: Semsey megyebiztos törvénytelensége. 1920. november 21. 1–2; Semsey határozata törvénytelen. 1920. november 28. 1–2; Távoznia kell a megyebiztosnak. Elégtétel Förster polgármesternek. 1920. december 5. 1–2; A megyebiztos esztelen vádaskodása. Vizsgálat a megyebiztos ellen. 1921. január 2. 1–2; A Semsey-ügy. 1921. május 22. 2.

[28] A megyei vezetés és a radikális kereszténységszocialisták általános konfliktusaihoz: Ignácz 2022: 121.

[29] Szirácsik (szerk.) 2012: 88. Förster írt a Semseyvel történt konfliktusának részleteiről is, de csak az emlékei alapján: „A Széchenyi Könyvtárban az ezen időben megjelent újságok hiányoznak [ezzel szemben a gyűjteményben vannak újpesti lapok az 1919–1921-es időszakból], én azonban azok, vagy más adatok felkutatását mellőzöm, mert a lényeget emlékezetből is meg tudom írni, a vonatkozó határozatok Pest vármegye és Újpest város levéltárában bizonyára megvannak." Uo. 89.

már említett módon a befolyásos helyi szereplőket meghívta magához tanácskozásra, illetve idővel az egyik, őt kezdetben elutasító helyi liberális lap felé is nyitott – interjút adott, sőt cikket írt oda[30] –, miközben általánosan is egyre jobb lett a sajtója.[31] A helyi keresztény lapból is, miután nem sikerült elérni Semsey leváltását, eltűntek az ellene irányuló nyílt támadások.[32] A keresztény tábor megnyerésében pedig az is segítette őt, hogy a felesége Brassó után Újpesten is aktív társadalmi tevékenységet folytatott, többek között a Katholikus Nőszövetség és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége újpesti elnöke volt.[33]

A polgármesteri tisztség megszerzése

Semsey tehát egyre elismertebb személy lett Újpesten, és a város gazdálkodásának – eleinte lassú és konfliktusos – helyreállításában is idővel megjelentek az első eredmények. Így amikor 1922-ben az autonómia helyreállítása már egyértelműen napirendre került, a lehetséges polgármesterjelöltek között az ő neve is szerepelt, bár a választás és tisztújítás korántsem volt lefutott, sem az akkori szabályok, sem Újpest sajátosságai miatt.

Az 1922. május végi–június eleji parlamenti választáson a budapestkörnyéki választókerületben pártlistás szavazásra került sor, amelyen a szociáldemokraták összességében a szavazatok több mint felét megkapták. Magában Újpest városában is 55%-os eredményt értek el, míg a szavazatok 20%-át két liberális párt, 15%-át két keresztény párt, 8%-át a kormánypárt szerezte meg.[34] Ebből következően egy hasonló rendszerű, hasonló választójogon alapuló helyi (önkormányzati) választás esetén akkor Újpesten – ahogy más elővárosokban is – szociáldemokrata többségű képviselő-testület alakulhatott volna, amely e párthoz tartozó tisztviselőket, köztük polgármestert választhatna. Erről persze szó sem lehetett az éppen kialakulóban lévő, de már egyértelműen nem demokratikus bethleni rendszerben. Újpesten az autonómia visszaállításakor, 1922. szeptember 29-én megtartott önkormányzati választást a még érvényben lévő, de sok

[30] „Az emberek szeressék egymást Újpesten…" Semsey Aladár dr. tervei Újpest fejlesztéséről. *Újpesti Közlöny* 1921. augusztus 25. 4; Semsey Aladár: Újpest autonómiáját visszakapja. *Újpesti Közlöny* 1921. október 6. 1; Lőrincz 2007: 397.

[31] A centrista *Független Újság (Újpest)* cikkei: Egy ember. 1921. november 19. 1; Választunk. 1921. november 26. 1.

[32] Hogy pontosan hogyan és mikortól, azt nehéz megítélni, mert a lap megjelenése nem volt folyamatos, illetve a fennmaradt anyaga sem teljes. 1922 áprilisában Semsey már egy pozitív, lényegében pr-interjút adott az újságnak. Újpest város közigazgatásáról… Egy óra a törvényhatósági biztos szobájában. *Újpest és Vidéke* 1922. április 16. 6.

[33] Léderer (szerk.) 1936: LXXIII; A keresztény községi párt egyik polgármesterjelöltje. *Független Újság* 1922. szeptember 17. 3.

[34] A választási adatok: Hubai 2001.

szempontból elavult, 1886-os községi törvény alapján rendezték meg.[35] A rendezett tanácsú város kétszáz fős képviselő-testületének felét a virilisták adták, azaz a település száz legnagyobb adófizető magán- vagy jogi személye, és csak a másik száz főt választották. A szűk körű községi választójog alapvető feltétele az volt, hogy a helyi lakos vagyona vagy jövedelme után legalább két éve állami adót fizessen a településen. A várost több választókerületre osztották fel, amelyekben egy többségi, elvileg egyéni, de a gyakorlatban inkább listásként működő rendszert használtak. Hivatalos szavazólap ugyanis nem volt, az induló pártok vagy szervezetek a saját jelöltjeikről nyomtattak ki külön-külön listákat, majd azokat a választók kezébe adták, akik annak leadásával szavaztak. Végül a szavazatokat az egyes jelöltek szerint összesítették, és a legtöbb voksot kapott személyek lettek a képviselők. Azaz a győztes mindent vitt: amelyik „pártlista" akár pár szavazattal is jobb eredményt ért el, az adott választókerület összes képviselői helyét megszerezte. Ez a választási rendszer tehát egyértelműen a politikai irányzatok egységes fellépését, sőt szövetkezését díjazta, lényegében két nagy blokk küzdelmét „írta elő". Összességében pedig egy teljesen aránytalan többségi rendszer volt, ahol a kisebbségi szavazatok mind elvesznek – mindez megfelelő lehet egy kevés választóval rendelkező kistelepülésen, ahol a pártpolitika szerepe is kisebb, de alkalmatlan és torzító hatású a városokban, és anakronisztikusnak tekinthető a nagy, több tízezer lakosú főváros környéki elővárosokban. Ezek közéletében, hasonlóan a fővároshoz, egyre nagyobb szerep jutott a pártoknak, és alapvetően megvolt a társadalmi háttere egy modern pártokra épülő politikai működésmódnak, amely azonban egy sokkal jobban kidolgozott és szabályozott, azaz professzionálisabb választási eljárást igényelt volna. Az első világháború után a választójogi reformok globális hulláma Magyarországot is elérte: az 1920-as parlamenti választásokon már megjelent a közel általános választójog, majd az 1920-as fővárosi önkormányzati választáson elsőként bevezették az alapvetően arányos, pártlistás választási rendszert is, amelyet az 1922-es parlamenti választáson a fővárosban és környékén is alkalmaztak. A minták tehát már Magyarországon is léteztek, de a közigazgatási és önkormányzati reform politikai okokból történő halogatása miatt ezekből semmi se valósult meg a főváros környéki elővárosokban, ahogy külön szabályozás se született e speciális térségre.

Az 1922. őszi újpesti helyi választás átfogó problémáit jól mutatja, hogy míg pár hónappal korábban, a parlamenti választáson a korlátozott választójog mellett is közel tizennyolcezren vettek részt az ötvenhatezer fős városban, addig az önkormányzati választáson csak kevéssel több mint ötezer fő szavazott.[36] Végül is a helyi választásra létrejött liberális-szociáldemokrata szövetség csak kevéssel győzött a jobboldali, kereszténypárti-kormánypárti blokk felett: a húsz választókerületből előbbi tizenegyben, utóbbi kilencben szerzett többséget, így a mandátumeloszlás 55-45 lett. A Liberális Polgárok és Munkások Szövetségén belül a Függetlenségi '48-as és Kossuth Párthoz

[35] 1886. évi XXII. tc. IV. fejezet. A községi képviseletről. 32–54. §§.
[36] *Budapesti Hírlap* 1922. szeptember 30. 4.

21, a Nemzeti Demokrata Párthoz 18, az MSZDP-hez 16 tag tartozott.[37] A másik száz, virilis képviselő irányultságáról, pártállásáról kevesebbet tudunk, de a sajtóforrások szerint a többségük a liberálisokhoz volt sorolható, így a kétszáz fős testületben is a baloldali-liberális blokk került többsége.[38]

Mindez azonban korántsem jelentette azt, hogy a tisztújításoknál ennek a többségnek az akarata érvényesül. Az akkori pártoknál ugyanis – a szociáldemokratákat leszámítva – a pártfegyelem még a választott tagok esetében is csak kialakulóban volt, és egyáltalán nem volt érvényes a legnagyobb adófizetőként bekerült tagokra. A városi tisztviselők választása pedig nem volt teljesen autonóm döntés, mert például a polgármesterséget nem politikai, hanem közigazgatási posztnak tekintették. Így az arra pályázóknak nemcsak bizonyos képesítési feltételeknek kellett megfelelniük, hanem lényegében a vármegyének is: a városi képviselő-testület csak olyan jelöltek közül választhatott, akiknek a pályázatát és megválasztását maga az alispán is előzetesen jóváhagyta.[39]

Újpesten a liberális-szociáldemokrata blokkon belül kiütköztek az ellentétek a szinte kudarccal felérő szoros választási győzelem után. Sokáig külön polgármesterjelöltje volt a helyi nemzeti demokrata, és külön a függetlenségi („októbrista") pártnak, miközben a liberálisnak tekintett virilisek körében Semsey is népszerű volt, aki közben a keresztény-pártiak jó részének nem hivatalos támogatását, illetve az alispán jóindulatát is bírta.[40]

Így végül 1922. október 4-én az új városi képviselő-testület Semseyt választotta meg polgármesternek nagy többséggel, Szalay Sándorral, a függetlenségi párt helyi elnökével szemben: előbbi 119, míg utóbbi 72 szavazatot kapott.[41] Ebben a sajtótudósítások szerint szerepet játszott az is, hogy a város autonómiájának visszanyerése után a képviselők egy része, főleg a legnagyobb adófizetők nem akartak „új ütközőfelületet" létesíteni azzal,

[37] Községi választás Újpesten. *Népszava* 1922. szeptember 30. 3. Más lapokban némileg más számok szerepeltek a blokkon belüli pártoknál.

[38] A fővárosi liberális lapok szerint 125, illetve 136 tag tartozott a blokkhoz: Újpesten győzött a liberális blokk. *Az Újság* 1922. szeptember 30. 3; Fodor Tibor: A liberális blokk győzött Újpesten. *Világ* 1922. szeptember 30. 2. – A fővárosi környéki négy legnagyobb előváros 1922–1923-as helyi választásait részletesebben bemutatja: Ignácz 2022.

[39] A községi törvény szerint az alispán elnökletével működő ötfős kijelölő választmány terjesztett legalább három jelöltet a képviselő-testület elé. Miután azonban e választmány további két tagját maga az alispán választotta ki a városi képviselők közül, neki egyértelműen döntő szava volt a jelölésben.

[40] Az egyik helyi lap szerint Semsey azért is válhatott a kereszténypártiak jelöltjévé, mert „a megye, de különösen Agorasztó alispán, kivel közelebbi nexusban is van, ő benne látta azt az embert, aki garantálni tudja az újpesti községi politikának keresztény irányzatát". *Független Újság* 1922. szeptember 17. 3. E hetilap a következő számaiban (szeptember 24., október 1. és 8.) is foglalkozott a polgármesterjelöltekkel, a liberálisok konfliktusaival és a választással. A további fontos újpesti – liberális és kereszténypárti – hetilapok 1922 őszén vagy nem működtek, vagy az akkori számaik csak hiányosan maradtak fent.

[41] Emellett volt 18 érvénytelen szavazat is, amelyek túlnyomó része a szociáldemokrata képviselőktől származott. A száz választott és száz virilis tag mellett a képviselő-testületben szavazati joggal rendelkeztek a város fontosabb tisztviselői is, ezért adtak le összesen több mint kétszáz szavazatot. BFL V.674. 19. kötet. A tisztújító szék jegyzőkönyve, 1922. október 4; Semsey Aladár lett Újpest polgármestere. *Pesti Napló* 1922. október 5. 3; Dr. Semsey Aladár lett Újpest város polgármestere. *Független Újság* 1922. október 8. 1.

hogy egy ellenzéki, ráadásul októbrista pártvezetőt választanak Újpest élére. Ezzel szemben Semsey a városi közgyűlésen tartott székfoglaló beszédében a megkezdett munkája folytatását ígérte („maradok, aki voltam"), és a pártokon felülemelkedő városigazgatás fontosságát hangsúlyozta, ahogy szerinte a megválasztása is a „különböző pártállású polgártársaim összeműködő törekvésének és akaratának eredménye" volt. Előtte nem felejtette el az alispánnak is megköszöni mind a korábbi törvényhatósági biztosi kinevezését, mind azt, hogy őt munkájában végig támogatta.[42]

Semsey mint polgármester (1922–1938)

Megválasztása után Semsey jól együtt tudott dolgozni a sokpárti (keresztény, kormánypárti, függetlenségi, nemzeti demokrata, szociáldemokrata, illetve külön a virilisek) képviselő-testülettel. Valószínűleg aktív része volt abban, hogy a pártok között együttműködés alakult ki a pártvezérek szűkebb körű rendszeres pártközi értekezleteivel, amely irányt szabott a kétszáz fős közgyűlés munkájának.

Ennek ellenére konfliktusok is bőven adódtak a polgármesteri tevékenysége alatt. Sőt, 1926 őszén Semseyt feljelentették mind Pest vármegyénél, mind a kormánynál is többek között azzal a váddal, hogy évek óta törvénytelenül nagy – a miniszterelnök juttatásainál is magasabb – fizetést és különböző kiegészítő díjakat vesz föl a várostól. Ennek nyomán pedig 1927 elején fegyelmi eljárás indult ellene. A helyi ügy még az országgyűlésben is szóba került 1927. március 22-én, amikor az egymással egyébként szemben álló kereszténypárti (Csík József) és liberális (Fábián Béla) képviselők közösen igyekeztek védeni az újpesti polgármestert, ha nem is a konkrét váddal szemben, hanem addigi nehéz munkájára és eredményeire hivatkozva.[43] Ennek ellenére előbb a vármegye közigazgatási bizottságának fegyelmi választmánya, majd a polgármester fellebbezése folytán a Magyar Királyi Fegyelmi Bíróság is megállapította a fegyelmi vétségét, mert Újpesten éveken át nem tartották be a tisztviselői fizetéseket és pótlékokat szabályozó és korlátozó 1923-as kormányrendeletet és az ahhoz kapcsolódó alispáni utasítást. Így végül a bíróság 1930. november 14-i ítéletében Semseyt 1000 pengő pénzbüntetésre ítélte.[44]

Semseyt nem először és nem is utoljára érték ilyen vádak. Még Brassóban, a korábban említett sajtótámadásnál is szóba került a „jogtalan vagyonszerzése", míg az 1920-as évek elején, már Újpesten a törvényhatósági biztost meg nem illető lakáshasználatot és

[42] Semsey megfogalmazásában az alispán „Újpest város ügyei iránt páratlan megértéssel, sok-sok türelemmel és kifogyhatatlan szeretettel viseltetett az egész három esztendő alatt, s a legteljesebb bizalommal támogatott minden jó törekvésemben". BFL V.674. 19. kötet. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1922. október 20. A polgármester beszédét közli: Sipos (szerk.) 2001: 214–222, az idézetek helye: 216, 218, 221.

[43] KN 1927: 108–112.

[44] MNL PML IV.401.a. 112/1927. Semsey Aladár elleni fegyelmi eljárás; IV.408.b. 2325/1931. Semsey polgármester elleni feljelentések.

fogattartást vették a szemére. Az 1930-as években pedig azzal támadták, hogy egy városi alkalmazott állandóan mellé van rendelve, hogy a saját és családja magánügyeiben őt szolgálja a város által fizetett cselédként. Az ilyen – és főleg a ki nem vizsgált – vádaknál nehéz azok megalapozottságát utólag megítélni, de összességében annyit talán mondhatunk, hogy Semsey mint köztisztviselő igyekezett magának és családjának a közpénzből megfelelő jólétet biztosítani a törvényes rendelkezések maximális kihasználásával, illetve – mint az 1927 és 1930 közötti fegyelmi ügye mutatta – még azon túl is menve.

Az 1930 őszéig elhúzódó fegyelmi eljárás azonban nem okozott törést Semsey polgármesteri pályájában. 1929 végén a részben új közigazgatási törvény (1929. évi XXX. tc.) alapján országosan helyi választásokat rendeztek, így Újpesten, az immár megyei városban is új, de ismét sokpárti képviselő-testületet választottak. Azt követte 1930 januárjában a tisztújítás, amelyen ismét a függetlenségi párti Szalay Sándor volt az ellenfele, de Semseyt jelentős többséggel újraválasztották.[45] Ezt mind a helyi keresztény-, mind a nemzeti demokrata párt támogatta és ünnepelte. „A közvélemény szólalt meg ennél a választásnál […] a képviselőtestület többsége ezt a választást jól és közmegelégedésre intézte el […] [a]z erkölcsi világrend győzedelmeskedett" – így értékelt a demokraták helyi lapjának vezércikke, hangsúlyozva, hogy Semsey támogatói pártokon átívelően vannak a képviselő-testületben és Újpest társadalmában.[46] „Semsey Aladár eddigi működésével tényleg kiérdemelte a város közönségének bizalmát és szeretetét" – szólt a kereszténypárti lap győzelmi jelentése, míg az újraválasztott polgármester azt hangsúlyozta, hogy „a kölcsönös megértés szellemét" kell fenntartani.[47] Semsey egészen 1938-ig, nyugdíjba vonulásáig Újpest polgármestere maradt.

Tanulságok és kitekintés

Mi a közös pont az egymástól távol eső Brassó és Újpest között? Ha eltérő sajátosságokkal is, de mindkét helyet olyan tagolt, határozott helyi elitcsoportok vezette társadalom jellemezte, ahol speciális uralomra volt szükség a társadalmi és politikai együttműködés érdekében. Brassó vármegyében Semsey Aladár beleilleszkedett a fennálló szokásokba, megegyezésekbe, és azt képviselte mint közigazgatási tisztviselő. Ehhez képest Újpesten már ő maga vállalt nagy szerepet egy olyan differenciált helyi uralom kialakításában, amely révén a Horthy-korszakban egy alapvetően ellenzéki jellegű város megfelelően tudott úgy működni és fejlődni, hogy az mind az országos és a vármegyei központ, mind a különböző városi elitek igényeinek megfelelt. Ennek azonban volt egy erős korlátja:

[45] A képviselő-testületi tagok által akkor leadott 139 szavazatból 85 esett Semseyre és 54 Szalayra.
[46] *Újpesti Napló* 1930. január 18. 1.
[47] *Budapest Környéke (A Nemzeti Újság melléklete)* 1930. január 19. 1. és január 26. 1.

bár már az 1920-as évek közepétől időről időre felmerült a városi közvéleményben az a – Semsey által is támogatott – törekvés, hogy Újpest a törvényhatósági jogú városok sorába lépjen, azaz igazi autonómiához jutva kikerüljön Pest vármegye fennhatósága alól, ez az átalakulás soha nem kapott kormányzati jóváhagyást.

Semsey és támogatói mindig hangsúlyozták az ő pártonkívüliségét, azt, hogy felette áll a politikai harcoknak, ami részben így is volt, részben azonban csak egy – régen és ma is – gyakori jelszó, toposz. Ugyanis Újpesten a polgármesteri poszt megszerzése, a város működtetése, az előbb említett sajátos uralom kiépítése komoly politikai teljesítmény volt, a pártpolitikai szempontok figyelembevételével, sőt alakításával, és nem csak annyit jelentett, hogy Semsey szakszerűen intézte a város ügyeit.

Végül lezárásként érdemes még kitérni az 1938-as nyugdíjazásának körülményeire is. Semsey már korábban elérte a negyven év szolgálati időt, és 1937 februárjában a hatvanötödik évét is betöltötte, ami után az akkori jogszabályok szerint nyugdíjba kellett volna vonulnia, de ezt sem ő, sem Újpest városa nem kezdeményezte. Így végül az 1938 elején hivatalba lépő új Pest vámegyei alispán, Endre László „utasította" a nyugdíjba vonulásra, ötvözve azt egy, a városi közigazgatást érintő, átfogó rendkívüli vizsgálattal. Az új helyzetben Semsey már maga is kérte a nyugdíjazását, amely 1938. február végével meg is történt.[48] Endre László megjelenése és tevékenysége ugyanis egyfajta visszatérés volt az 1919–1920-as radikális kereszténypárti követelésekhez, csak ő immár megfelelő hatalommal tudta érvényesíteni az őrségváltás és tisztogatás politikáját. Így például Semsey utódját, Újpest új polgármesterét lényegében Endre László jelölte ki alispánként. A helyi képviselő-testület által támogatott pályázót, Szalay Sándort ugyanis nem jelölte, így a polgármester-választáson az őt támogató hatvanhét képviselő hivatalosan érvénytelenül szavazott. A százhuszonnégy szavazatból így hiába esett csak harminchárom az alispán jelöltjére, Pohl Sándorra, az mégis elég lett ahhoz, hogy Endre László polgármesternek nyilvánítsa Pohlt.[49] A szélsőjobboldali alispán új politikája és módszerei mellett ezért a nyugdíjazástól függetlenül nem lett volna fenntartható Semsey Aladár korábbi szerepfelfogása, közvetítő politikája.

[48] BFL V.674. 41. kötet. Közgyűlési jegyzőkönyv, 1938. február 1; *Budapest Környéke (A Nemzeti Újság melléklete)* 1938. január 30. 1–2; *Újpesti Napló*, 1938. január 29. 1. és február 5. 1–2. Az alispáni vizsgálat: MNL PML IV.408.b. 7512/1938. Semsey Aladár elleni feljelentés.

[49] BFL V.674. 41. kötet. A tisztújító szék jegyzőkönyve, 1938. április 1; *Budapest Környéke (A Nemzeti Újság melléklete)* 1938. április 3. 1; *Újpesti Napló*, 1938. április 2. 1.

Források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)
V.674. Újpest város képviselőtestületének iratai.
19. kötet. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1922.10.03–1922.12.27.
41. kötet. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1938/I.
V.675.h. Újpest vegyes iratok. Újpest város közélelmezési helyzetének vizsgálata, 1917–1918.
Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára (MNL PML)
IV.401.a. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjának bizalmas iratai.
IV.408.b. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának közigazgatási iratai.

KN 1927 = *Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója*. II. kötet. Budapest.

Ferenczy István 1906: *A nagyszebeni mm. kir. állami főgimnázium értesítője az 1905–1906.* iskolai évről. Nagyszeben.
Hubai László 2001: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000*. CD. Budapest.
Kalmár Ella 2002: A „statisztikai" Nagy-Budapest. In: Holló Szilva Andrea – Sipos András (szerk.): *Az ötven éves Nagy-Budapest – előzmények és megvalósulás*. (Tanulmányok Budapest Múltjából XXX.) Budapest, 289–336.
Paál Vince (ford.) 2025: *Evangélikus paplakból miniszeri bársonyszékbe – Gratz Gusztáv miniszter (1875–1946) emlékiratai*. I. kötet. Budapest.
Szirácsik Éva (szerk.) 2012: *Dr. Förster Kálmánnak, Salgótarján város első polgármesterének visszaemlékezései*. (Nógrádi tudománytár 3.) Salgótarján.

Budapest Környéke (A Nemzeti Újság melléklete), 1930, 1938.
Független Újság (Újpest), 1921, 1922.
Újpest és Vidéke, 1920, 1922.
Újpesti Közlöny, 1919, 1920, 1922.
Újpesti Napló, 1922, 1930, 1938.

Hivatkozott irodalom

Bokor László (szerk.) 1969: *Újpest története*. Budapest.
Gerelyes Ede (szerk.) 1977: *Újpest története*. Budapest.
Hirmann László 2007: *Híres újpestiek*. Budapest.

Ignácz Károly 2013: *Budapest választ. Parlamenti és törvényhatósági választások a fővárosban, 1920–1945*. Budapest.
Ignácz Károly 2022: Helyi önkormányzatok és választások Budapest elővárosaiban az 1920-as évek elején. *Múltunk* (67.) 2. 84–121. https://doi.org/10.56944/multunk.2022.2.5
Léderer Ottó (szerk.) 1936: *A 100 éves Újpest története. Újpest–Rákospalotai Lexikon*. Újpest.
Lőrincz Róbert 2007: Az Újpesti Közlöny, Az Újpesti Hírlap és társlapjai, 1919–1929. In: Estók János (szerk.): *Újpest, 1907–2007. A százéves város*. Budapest. 395–404.
Schweitzer Gábor 2005: Budapest, az ország vakbele. A magyar politikai közbeszéd történetéhez. *Budapesti Könyvszemle* (17.) 4. 328–335.
Sipos András (szerk.) 2001: *Dokumentumok Újpest történetéhez 1840–1949*. Budapest.
Ugró Gyula 1932: *Újpest, 1831–1930*. Újpest.